

**มาตรการทางกฎหมายในการขอรับรองการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี
กรณีศึกษากาแฟปลูกในพื้นที่ป่า**

**Legal measures for certification of good agricultural practices
A case Study of Coffee grown in forest areas**

พินธุ์ทิพย์ นวานุช
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่
169 หมู่ 3 ตำบลหนองแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ 50230

Punthip Navanuch
Faculty of Law at North-Chiang Mai University
169 M.3 Nong kaew, Hangdong, Chiang Mai 50230
E-mail : punthip.ncu@gmail.com

นุสิรินทร์ หล่มวิรัตน์
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่
Faculty of Business Administration at North-Chiang Mai University
E-mail : punthip.ncu@gmail.com

นักรบ หล่มวิรัตน์
ศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 5
145 หมู่ที่ 13 ถนนลำปาง-เชียงใหม่ ต.ปงยางคก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
Police Training Center Region 5
145 Moo 13, Lampang-Chiang Mai Road, Pong Yang Khok Subdistrict,
Hang Chat District, Lampang, 52190
E-mail : punthip.ncu@gmail.com

(Received: 12 March 2025; Revised: 30 April 2025; Accepted: 6 May 2025)

บทคัดย่อ

การรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี GAP (Good Agricultural Practices) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพและความปลอดภัยของผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า มาตรฐานนี้กำหนดแนวทางปฏิบัติที่ดีด้านการเพาะปลูก เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยสำหรับผู้บริโภค เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงตลาดที่มีศักยภาพสูงขึ้น อย่างไรก็ตามการขอรับ GAP ยังคงเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ

บทความวิชาการนี้ ทำการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายการขอรับรองมาตรฐาน GAP โดยจะทำการศึกษาดังผลที่ได้รับจากการรับรอง พบว่า เกษตรกรที่ปลูกกาแฟในพื้นที่ป่าประสบปัญหาหลัก ได้แก่ การขาดเอกสารสิทธิในที่ดิน จึงเป็นอุปสรรคต่อการขอรับรอง GAP นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐาน GAP อย่างจำกัด ทำให้ปฏิบัติตามข้อกำหนดไปอย่างไม่ครบถ้วน

คำสำคัญ : การรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี การปลูกกาแฟในพื้นที่ป่า

Abstract

The certification of Good Agricultural Practices (GAP) is a critical mechanism for ensuring the quality, safety, and sustainability of agricultural products, including coffee cultivation in forested areas. This standard establishes best practices that promote consumer safety, environmental conservation, and improved market access for farmers. Despite its significance, the process of obtaining GAP certification presents several challenges, including land tenure restrictions, delays in farm inspections, financial burdens associated with compliance, and limited consumer awareness regarding the value of GAP certification. This study examines the legal framework governing GAP certification, analyzing its benefits alongside the obstacles faced by farmers. By identifying key challenges, this research seeks to propose policy recommendations and procedural improvements that can enhance the accessibility and efficiency of the certification process. The goal is to facilitate the sustainable production of forest-grown coffee while ensuring compliance with GAP standards in the long term.

Keywords : Good Agricultural Practices, forest-grown coffee

บทนำ

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ซึ่งเป็นองค์กรมหาชนได้นำความสำเร็จการดำเนินงานของโครงการหลวง เพื่อพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนบนพื้นที่สูง โดยส่งเสริมการปลูกกาแฟโดยเฉพาะกาแฟอาราบิก้าที่เจริญเติบโตและให้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีสามารถสร้างรายได้ที่ดีให้กับครัวเรือน เป็นต้นแบบของการพัฒนาบนพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน กาแฟอาราบิก้าให้ผลผลิตที่มีคุณภาพในพื้นที่สูงมีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป ที่สำคัญคือกาแฟปลูกร่วมกับป่าไม้ในชุมชน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในขณะเดียวกันก็สร้างรายได้ให้กับชุมชน¹ จึงถือได้ว่ากาแฟเป็นพืชที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรในพื้นที่สูง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีข้อจำกัดในการเกษตร กาแฟนอกจากจะสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรแล้วยังเป็นการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

¹ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, *กาแฟ สร้างป่า สร้างรายได้* (25 ธันวาคม 2567) อุทยานหลวงราชพฤกษ์ < <https://www.royal-parkrajapruek.org/Knowledge/view/371> >.

ในพื้นที่ป่าแต่อย่างไรก็ตาม การปลูกกาแฟในพื้นที่สูงที่เป็นป่ายังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพ ตลอดจนการพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้มาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์เริ่มตระหนัก โดยเฉพาะการรักษาเสถียรภาพและความสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งผู้บริโภคกาแฟส่วนหนึ่งก็ห่วงใยสุขภาพและให้ความสนใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ที่มีความปลอดภัยมากที่สุด ทั้งจากสารเคมีทางการเกษตรและผลผลิตจีเอ็มโอ²

มาตรฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการปลูกกาแฟคือ มาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practices) ซึ่งต่อไปในบทความวิชาการนี้จะใช้คำว่า “GAP” เป็นกระบวนการที่กำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับการเกษตรที่ดี เพื่อให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจในคุณภาพ และเป็นการลดความเสี่ยงทั้งต่อผู้บริโภคและเกษตรกร ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จึงเป็นการยกระดับคุณภาพผลผลิตและเพิ่มโอกาสในการแข่งขันด้านการตลาด อย่างไรก็ตาม การขอรับรองมาตรฐาน GAP ของกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า จะมีความซับซ้อนกว่าการขอรับรองมาตรฐานในพื้นที่การเกษตรทั่วไป เนื่องจากมีข้อจำกัดของกฎหมายและระเบียบการใช้พื้นที่ป่า ตลอดจนข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาที่พบในกระบวนการขอรับรองมาตรฐาน GAP ของกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า นอกจากความไม่ชัดเจนทางกฎหมายของพื้นที่ที่ปลูกแล้วยังพบปัญหา การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อกำหนดของมาตรฐาน GAP และขาดการสนับสนุนที่เพียงพอจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บทความนี้จะวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการขอรับรองมาตรฐาน GAP สำหรับกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ป่า

แนวคิดการปลูกกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า

กาแฟในประเทศไทย พระยาสารศาสตร์พลชั้นชฎได้บันทึกไว้ว่า กาแฟถูกนำเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกประมาณปี พ.ศ.2447 โดยชาวมุสลิมชื่อ นายดีหมุน โดยนำเมล็ดกาแฟจากการแสวงบุญที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และได้นำไปปลูกครั้งแรกที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา จากนั้นก็มีการปลูกกว้างขวางออกไป กาแฟที่ปลูกนี้เป็นกาแฟโรบัสต้า ส่วนกาแฟอาราบิก้าถูกนำเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกประมาณปี พ.ศ.2516 ปลูกที่บ้านมุเซอห้วยตาด อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้นก็มีหน่วยงาน

² ปัญญารัตน์ ปัญญาเกียรติศิริ, การศึกษาคุณภาพผลผลิตกาแฟได้ป่าภายใต้สถานการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สา เพื่อเป็นพื้นฐานเลือกในการใช้ดินเชิงอนุรักษ์ (กรุงเทพฯ: กรมอุทยานแห่งชาติและพันธุ์พืช, 2564) 25.

ได้นำกาแฟพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาจากต่างประเทศ เพื่อให้ชาวเขาปลูกแทนการปลูกฝิ่น จนกาแฟกลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคเหนือ³

กาแฟได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจของประเทศไทย ปลูกกันทั้งภาคเหนือและภาคใต้ โดยกาแฟอาราบิก้านิยมปลูกภาคเหนือ ส่วนกาแฟโรบัสต้านิยมปลูกภาคใต้ บทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะกาแฟอาราบิก้า ซึ่งมีแหล่งกำเนิดในป่าธรรมชาติเขตร้อนชื้นของเทือกเขาในเอธิโอเปีย ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,500-2,000 เมตร เจริญเติบโตในช่วงอุณหภูมิ 15-25 องศาเซลเซียส⁴ การปลูกกาแฟอาราบิก้าในประเทศไทย นั้น มีการปลูกทั้งแบบเชิงเดี่ยว การปลูกร่วมกับไม้ยืนต้นหรือการปลูกภายใต้ร่มไม้ป่าธรรมชาติ ซึ่งการปลูกกาแฟภายใต้ร่มไม้ป่าธรรมชาตินั้น ยังมีความแตกต่างภายในป่าเอง เช่น ประเภทของป่า ลักษณะภูมิประเทศ และอีกหลายปัจจัย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพเมล็ดกาแฟ นอกจากนี้ยังพบว่ากาแฟในระดับความสูง 1,250 เมตร จากระดับน้ำทะเล ส่งผลให้กาแฟมีคุณภาพสูงในด้านของขนาดเมล็ด ส่วนปัจจัยด้านแสง ซึ่งมีผลต่อการเจริญเติบโตและคุณภาพของกาแฟ โดยแสงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพพื้นที่ปลูก เนื่องจากการปลูกในแต่ละพื้นที่ที่มีความชื้นของร่มเงาที่ต่างกัน ในการประเมินคุณภาพของเมล็ดกาแฟนั้น หนึ่งในวิธีการประเมินโดยทั่วไป คือคุณภาพขนาดของเมล็ดกาแฟ โดยมีเกณฑ์ การประเมินตามมาตรฐานสินค้าเกษตรและสหกรณ์⁵

ระบบการผลิตกาแฟอาราบิก้าบนพื้นที่สูง ที่เหมาะต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระบบการเกษตรแบบยั่งยืนนั้น การผลิตกาแฟอาราบิก้าในระบบร่วมกับพืชอื่น ๆ จะดีกว่าระบบการผลิตกาแฟอาราบิก้าแบบเดี่ยว เพราะเป็นการเกื้อกูลร่มเงากันและยังเป็นการสร้างป่า กล่าวคือ ถ้าเกษตรกรมีการจัดการที่ดีและเหมาะสม จะเป็นการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการบุกรุกป่าไม้ เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำไปด้วย ส่งผลให้การผลิตกาแฟอาราบิก้าร่วมกับพืชอื่นเป็นการทำเกษตรแบบยั่งยืน⁶

กล่าวโดยสรุป การปลูกกาแฟอาราบิก้าในพื้นที่สูง มีแนวคิดที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการขอรับรอง GAP

การขอรับรองมาตรฐาน GAP สำหรับกาแฟในพื้นที่ป่า เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการยกระดับคุณภาพและความปลอดภัยของผลผลิตกาแฟ รวมถึงการส่งเสริมการเกษตรที่ยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีและกฎหมายทั่วไปที่เกี่ยวข้องสรุปได้ ดังนี้

³ พระมหาวีรศักดิ์ สุรมณี, “การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูง ชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” (2565) 7:10 *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ* 59, 61.

⁴ ประชาเดชนันท์, *คุณภาพเมล็ดกาแฟอาราบิก้าและคุณสมบัติดินบางประการภายใต้รูปแบบการปลูกแบบต่างๆ ของชาวเขาชาติพันธุ์อาข่า บ้านใหม่พัฒนา ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย* (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2560) 6.

⁵ เฟิงอ้าง, 24.

⁶ เฟิงอ้าง, 26.

1. แนวคิดเกษตรกรรมยั่งยืน

เกษตรกรรมยั่งยืน คือ ระบบการผลิตทางการเกษตรและวิถีเกษตรกรรมที่มีความสมดุลทั้งสามมิติ คือ 1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญเรื่องอนามัยสิ่งแวดล้อม 2) มิติด้านเศรษฐกิจ ให้ความสำคัญเรื่องความสามารถในการทำกำไร 3) มิติด้านสังคม ให้ความสำคัญเรื่องความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น เกษตรกรรมยั่งยืนต้องคำนึงถึงการบริการจัดการทั้งทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว เป็นสำคัญเท่าเทียมกันกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะสั้น ซึ่งคำว่า “เกษตรกรรมยั่งยืน” ได้ปรากฏอยู่ใน SDG 2 เป้าประสงค์ที่ 2.4 สร้างหลักประกันว่าจะมีระบบการผลิตอาหารและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มีภูมิคุ้มกันที่จะเพิ่มผลิตผลและการผลิต⁷

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เป็นการเกษตรที่มุ่งเน้นการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รักษาทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของเกษตรกร การปลูกกาแฟพื้นที่ป่าโดยปฏิบัติตามมาตรฐาน GAP ช่วยรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่าไม้

2. แนวคิดเศรษฐกิจฐานชีวภาพ

เศรษฐกิจฐานชีวภาพ คือ ระบบเศรษฐกิจใหม่ที่นำเอาวัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาให้เกิดมูลค่าเพิ่มในการผลิตสินค้าและบริการระดับอุตสาหกรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างเศรษฐกิจจากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน และเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสีเขียว ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการลดผลกระทบต่อระบบนิเวศและดีต่อโลกในระยะยาว⁸

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเศรษฐกิจฐานชีวภาพ เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม การแปรรูปกาแฟและการตลาดที่เน้นคุณภาพ ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและชุมชน

การเตรียมการรองรับ GAP กาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า

การขอรับมาตรฐาน GAP สำหรับกาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า จำเป็นต้องมีการเตรียมการให้ครอบคลุมหลายด้าน เนื่องจากพื้นที่ป่ามีข้อจำกัด ไม่ว่าจะเป็นความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ความจำเป็นในการรักษาความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐาน GAP ที่เป็นแนวปฏิบัติทางการเกษตร ความปลอดภัยต่อผู้บริโภค การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเกษตรกรจำเป็นต้องศึกษาข้อกำหนดของมาตรฐานต่าง ๆ เช่น การจัดการแปลง การควบคุมศัตรูพืช การบันทึกข้อมูล และสุขลักษณะของผู้ปฏิบัติงาน จากคู่มือของกรมวิชาการเกษตรหรือ “กาก” เพื่อทำความเข้าใจแนวทางที่ถูกต้องและเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับเปลี่ยนการผลิต

⁷ มูลนิธินวัตกรรม, ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (1 กุมภาพันธ์ 2568) SDG Move < <https://www.sdgmove.com/2021/05/15/sdg-vocab-06-sustainable-agriculture/>>.

⁸ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, เศรษฐกิจชีวภาพ (1 กุมภาพันธ์ 2568) NSTDA <<https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2018/20180904-Bioeconomy-Children.pdf>>.

ขั้นตอนต่อมา เกษตรกรต้องตรวจสอบความเหมาะสมของพื้นที่ปลูกและสิทธิในการใช้ที่ดิน กล่าวคือ กาแฟที่ปลูกในพื้นที่ป่า ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ป่าสงวนหรือเขตปฏิรูปที่ดิน จำเป็นต้องมีเอกสารที่รับรองการใช้สิทธิในพื้นที่ เช่น หนังสืออนุญาตจากกรมป่าไม้ ใบอนุญาตให้ใช้พื้นที่ หรือเอกสารสำคัญจากสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (ส.ป.ก.) เพื่อแสดงถึงสิทธิในการใช้พื้นที่ในการปลูกกาแฟ

หลังจากนั้น เป็นการจัดการแปลงปลูกตามหลักมาตรฐาน GAP โดยต้องมีพื้นที่อย่างชัดเจน มีการจัดระบบน้ำ ทางระบายน้ำไม่ให้ชะล้างหน้าดินหรือไหลปนเป็นคูแหล่งน้ำ จัดให้มีแนวกันฝนบริเวณแนวขอบแปลง และมีการควบคุมการใช้สารเคมีอย่างเคร่งครัดตามหลักมาตรฐาน นอกจากนี้จะต้องมีการจัดเก็บสารเคมีในสถานที่ปลอดภัยห่างจากแหล่งน้ำ

ในส่วนของการผลิต เกษตรกรจะต้องป้องกันการปนเปื้อนของสารเคมีและโลหะหนัก โดยจะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพดินและน้ำ ตลอดจนมีการอบรมคนงานให้มีความรู้ความเข้าใจในความสะอาด การใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสมและการป้องกันการปนเปื้อนในระหว่างการเก็บเกี่ยวและการขนส่ง

ในส่วนของการจัดทำบันทึกข้อมูลและเอกสารประกอบ เริ่มตั้งแต่ข้อมูลเกี่ยวกับดินที่ปลูก แหล่งพันธุ์กาแฟ การใช้ปุ๋ย การใช้สารเคมี การเก็บเกี่ยว การขายผลผลิต ตลอดจนสุขลักษณะของผู้ปฏิบัติงาน ต้องมีการจดบันทึกที่ตรวจสอบได้

สุดท้ายคือ การเตรียมเอกสารเพื่อยื่นคำขอรับรองต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ โดยต้องแนบแผนผังแปลง สำเนาเอกสารสิทธิหรือใบอนุญาตให้ใช้ที่ดิน แบบฟอร์มบันทึกการปฏิบัติงาน รวมถึงใบรับรองผลตรวจที่ดินและน้ำ (ถ้ามี) เพื่อส่งคำขอแล้วเจ้าหน้าที่จะมีการตรวจประเมินและให้ข้อเสนอแนะ หากผ่านเกณฑ์มาตรฐาน GAP ก็จะได้ใบรับรอง

อย่างไรก็ดี การขอ GAP สำหรับเกษตรกรที่ปลูกกาแฟในพื้นที่ป่า จำเป็นจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามเงื่อนไขและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิการใช้พื้นที่และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. การตรวจสอบสิทธิการใช้พื้นที่

- หากพื้นที่ปลูกกาแฟอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติหรือเขตป่า ควรตรวจสอบก่อนว่าเกษตรกรมีสิทธิในการใช้พื้นที่หรือไม่

- มีหนังสืออนุญาตจากกรมป่าไม้ เช่น ส.ป.ก คทช. หรือเอกสารสิทธิอื่น ๆ

- หากไม่มีสิทธิที่ชัดเจน จำเป็นต้องดำเนินการขออนุญาตให้ถูกต้องก่อนเพื่อไม่ให้เกิดปัญหากฎหมาย

2. ปฏิบัติตามมาตรฐานการปลูกกาแฟที่ยั่งยืน

การปลูกกาแฟในพื้นที่ป่าควรเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปด้วย เช่น ใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ลดการใช้สารเคมี เลือกรูปแบบการจัดการศัตรูพืชแบบชีวภาพ ตลอดจนไม่ทำลายพื้นที่ป่าหรือส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในบริเวณนั้น

การปลูกกาแฟในพื้นที่ป่าอาจเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมายและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรควรปรึกษาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตรเพื่อดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมาย

ผู้มีสิทธิขอการรับรองมาตรฐาน GAP (Good Agricultural Practices)

ผู้มีสิทธิขอรับการรับรองมาตรฐาน GAP ได้แก่

1. เกษตรกร ต้องเป็นผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเอกสารแสดงสิทธิการครอบครองพื้นที่เพาะปลูก เช่น โฉนดที่ดิน สัญญาเช่าที่ดิน หนังสือรับรองให้ใช้ประโยชน์ หรือเอกสารสิทธิอื่นๆ
2. กลุ่มเกษตรกรหรือวิสาหกิจชุมชน เป็นกลุ่มเกษตรกรที่รวมตัวกันเป็นองค์กรหรือเป็นกลุ่ม เช่น สหกรณ์การเกษตร วิสาหกิจชุมชน โดยต้องมีเอกสารรับรองการเป็นกลุ่มเกษตรกรอย่างถูกต้อง เช่น การจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน
3. ผู้ประกอบการด้านการเกษตร เป็นผู้ประกอบการที่จัดการด้านการผลิตหรือจัดซื้อผลผลิตทางการเกษตร สามารถรับรอง GAP ในฐานะผู้ควบคุม

กล่าวโดยสรุป การขอรับรอง GAP ต้องดำเนินการเพาะปลูกในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิชัดเจน หรือหนังสือรับรองให้ใช้ประโยชน์ และปฏิบัติตามมาตรฐานการเกษตรที่กำหนด เช่น การจัดการน้ำ ปุ๋ย สารเคมี การเก็บเกี่ยวและการจัดเก็บผลผลิต

ข้อดีของการได้รับการรับรอง GAP

การได้รับการรับรอง GAP สำหรับการปลูกกาแฟในพื้นที่ป่ามีข้อดี ดังนี้

1. คุณภาพและความปลอดภัยของผลผลิต มาตรฐาน GAP กำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ดีในการเพาะปลูก ทำให้ผลผลิตกาแฟมีคุณภาพสูงและปลอดภัยต่อผู้บริโภค
2. ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การปลูกกาแฟในพื้นที่ป่า เป็นการปลูกได้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ ช่วยรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและการชะล้างหน้าดิน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและป่าไม้ เป็นการสร้างป่าในขณะที่เดียวกันก็สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน⁹
3. เพิ่มโอกาสทางการตลาดและรายได้ การได้รับการรับรอง GAP ช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงตลาดที่ต้องการสินค้าคุณภาพและปลอดภัยส่งผลให้อำนาจผลผลิตในราคาที่สูงขึ้น¹⁰

กล่าวโดยสรุป การได้รับการรับรอง GAP ไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผลผลิตมีคุณภาพและปลอดภัยมากขึ้น แต่ยังช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้น เพิ่มรายได้ ลดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและทำให้การทำเกษตรเป็นไปอย่างยั่งยืน

⁹ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, อ้างแล้ว 1.

¹⁰ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, *กาแฟอาราบิก้า พื้นที่เศรษฐกิจบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ ผลผลิตอันดับ 1 ของประเทศสู่การพัฒนาสินค้าอย่างยั่งยืน* (1 กุมภาพันธ์ 2568) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร <<https://www.oae.go.th/view/1/รายละเอียดข่าว/ข่าว%20สศก./43734/TH-TH>>.

มาตรการทางกฎหมายการขอรับรอง GAP กาแฟปลูกในพื้นที่ป่า

การปลูกกาแฟในพื้นที่ป่าจะไปเกี่ยวข้องกับข้อกำหนดและมาตรการทางกฎหมาย ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติกับการส่งเสริมการเกษตรอย่างยั่งยืน จึงต้องดำเนินการภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ป่า

- พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มีบทบัญญัติกำหนดว่าการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจะต้องได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การใช้พื้นที่ป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย

- พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีบทบัญญัติกำหนดไว้ว่าการใช้พื้นที่ป่าที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ การใช้พื้นที่ต้องได้รับอนุญาตจากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช

- (โครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน ตามนโยบายของรัฐ คทช.) เป็นกรณีหากพื้นที่ป่าอยู่ภายใต้การจัดการของ คทช. การใช้ประโยชน์ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของโครงการ เช่น การใช้พื้นที่ต้องสอดคล้องกับแผนการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ป่า

2. กฎหมายที่เกี่ยวกับการเกษตรและการรับรอง GAP

- พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2551 มีบทบัญญัติที่กำหนดให้การผลิตสินค้าเกษตร การขอรับรอง GAP ต้องปฏิบัติตามหลักการความปลอดภัยด้านอาหาร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการจัดการศัตรูพืชอย่างเหมาะสม

- พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2535 กฎหมายเกี่ยวกับการใช้สารเคมีทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ต้องสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และยังห้ามใช้สารเคมีที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพ เช่น สารเคมีที่ไม่ได้รับอนุญาต

- พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 การเลือกใช้พันธุ์พืชต้องไม่ขัดต่อกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืชและหากพัฒนาพันธุ์พืชในพื้นที่ป่าต้องได้รับการรับรองสิทธิในพันธุ์พืช

3. กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม

- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 การทำการเกษตรในพื้นที่ป่าต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การทำลายหน้าดินหรือการปล่อยสารพิษลงแหล่งน้ำ

- มาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึง มาตรการป้องกันการบุกรุกและทำลายพื้นที่ป่า การทำการเกษตรในพื้นที่ป่าต้องมีแผนการฟื้นฟูและรักษาสมดุลของระบบนิเวศ เช่น การปลูกพืชคลุมดินและการรักษาต้นไม้ใหญ่

บทวิเคราะห์

กระบวนการขอรับรองมาตรฐาน GAP แม้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับมาตรฐานการเกษตรและคุณภาพสินค้าเกษตร แต่ในทางปฏิบัติในเรื่องการปลูกกาแฟในพื้นที่ป่ายังมีอุปสรรคในการเข้าถึงระบบการรับรองที่เป็นข้อจำกัดของเกษตรกรรายย่อย เกษตรกรในพื้นที่สูงได้แก่ ข้อจำกัดทางกฎหมายในเรื่อง “สิทธิในพื้นที่ดิน” ซึ่งเกษตรกรผู้ยื่นขอรับรองต้องแสดงหลักฐานเอกสารสิทธิในพื้นที่ดิน เช่น โฉนด น.ส.3 หนังสืออนุญาตให้พื้นที่จากหน่วยงานรัฐ หากไม่มีเอกสารสิทธิก็ไม่สามารถขอรับรองได้ ข้อจำกัดอีกประการคือ แนวปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดด้านความยืดหยุ่นและความล่าช้าของเจ้าหน้าที่ กล่าวคือ บางกรณีเจ้าหน้าที่ตีความเคร่งครัดในเรื่อง “หนังสืออนุญาตให้ใช้พื้นที่” แม้กฎหมายจะเปิดช่องให้ใช้ได้ ในส่วนของความล่าช้าของเจ้าหน้าที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ที่มีจำนวนจำกัดในขณะเดียวกันการยื่นคำขอมีจำนวนมาก เมื่อเกิดความล่าช้า ส่งผลให้เกษตรกรไม่ได้รับการรับรองทันตามฤดูกาลของผลผลิตที่จะนำออกจำหน่าย ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรและชุมชน

มาตรการทางกฎหมายในการขอรับรองมาตรฐาน GAP และแนวทางการพัฒนาการปลูกกาแฟในพื้นที่ป่า วิเคราะห์ได้ครอบคลุมทั้งมิติกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อประเมินความเป็นไปได้และอุปสรรคตลอดจนแนวทางเสนอแนะ กล่าวคือ มาตรการทางกฎหมาย เช่น การกำหนดเกณฑ์ GAP และการออกเอกสารสิทธิมีบทบาทสำคัญในการสร้างความชัดเจนทางกฎหมายให้กับเกษตรกร เพื่อลดความขัดแย้งในเรื่องการใช้พื้นที่ป่าและสนับสนุนการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม แต่การปรับปรุงกฎหมายหรือหลักเกณฑ์มาตรฐาน GAP ให้เหมาะสมกับการปลูกกาแฟปลูกในพื้นที่ป่า จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนและดึงดูดการลงทุนในภาคเหนือ อย่างไรก็ดี หากไม่มีการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพอาจส่งผลให้เกิดการบุกรุกป่าเพิ่มเติมและการผลิตที่ไม่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ในมิติของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมนั้น กาแฟปลูกในพื้นที่ป่าที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จะเพิ่มมูลค่าในตลาด เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรและชุมชน ในขณะเดียวกันเป็นการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ลดการทำลายป่าและรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

กล่าวโดยสรุป มาตรการทางกฎหมายในการขอรับรองมาตรฐาน GAP และแนวทางการพัฒนาการปลูกกาแฟให้มีศักยภาพ จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม การดำเนินการต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เกษตรกรและภาคส่วนอื่น ๆ รวมถึงการปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการสนับสนุนให้เหมาะสมและทันสมัย เพื่อลดข้อจำกัดและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

เพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนาการปลูกกาแฟให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือสร้างความเชื่อมั่นในมาตรฐาน GAP ของผลผลิตไทยในระดับสากล จึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมการจัดทำเอกสารสิทธิที่ชัดเจน หน่วยงานภาครัฐควรเร่งดำเนินการจัดทำเอกสารสิทธิการใช้พื้นที่ป่าที่ถูกต้อง เพื่อให้เกษตรกรสามารถขอรับรอง GAP ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย
2. พัฒนาหลักเกณฑ์การขอรับรองมาตรฐาน GAP ให้มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับการปลูกกาแฟพื้นที่ป่า โดยยังคงเน้นมาตรฐานความปลอดภัยของผลผลิตและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. การจัดอบรมและถ่ายทอดองค์ความรู้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตตามมาตรฐาน GAP และแนวทางการปลูกกาแฟแบบอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

บรรณานุกรม

ประชา เชนันท์, *คุณภาพเมล็ดกาแฟอาราบิก้าและคุณสมบัติดินบางประการภายใต้รูปแบบการปลูกแบบต่างๆของชาวเขาชาติพันธุ์อาข่าบ้านใหม่พัฒนาตำบลลาวีอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย* (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2560).

ปัญญารัตน์ ปัญญาเกียรติสิริ, *การศึกษาคุณภาพผลผลิตกาแฟใต้ป่าภายใต้สถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สาเพื่อเป็นพืชทางเลือกในการใช้ดินเชิงอนุรักษ์* (กรุงเทพฯ: กรมอุทยานแห่งชาติและพันธุ์พืช, 2564).

พระมหาวิโรศักดิ์ สุระเมธี, “การพัฒนาศักยภาพและยกระดับวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอินทรีย์บนพื้นที่สูงชุมชนบ้านขุนแม่หยอด จังหวัดเชียงใหม่ ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” (2565) 7:10 *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*.

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, *กาแฟสร้างป่าสร้างรายได้* (25 ธันวาคม 2567) อุทยานหลวงราชพฤกษ์ < <https://www.royalparkrajapruek.org/Knowledge/view/371> >.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, *กาแฟอาราบิก้า พืชเศรษฐกิจบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ ผลผลิตอันดับ 1 ของประเทศสู่การพัฒนาสินค้าอย่างยั่งยืน* (1 กุมภาพันธ์ 2568) สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร <<https://www.oae.go.th/view/1/รายละเอียดข่าว/ข่าว%20สศก./43734/TH-TH>>.

